

AUSEKLA LIRIKAS

MOTĪVI

Stud. phil. balt. Ievas Cinovskas,
matr. 20692, studiju darbs,
iesniegts Universitātei Rīgā
1944.gada aprīlī.

P l ā n s .

Ievadvārdi.

Īsas ziņas par Ausekļa dzejdarbiem.

I Romantiskās senatnes motīvi:

a/ prieks par brīvo senatni;

b/ senie dievi;

c/ sāpes par krišanu vergu valgā.

II Tautiskās atmodas motīvi:

a/ tautiskie uzmodinājumi;

b/ sabiedriskā cīņa;

c/ dzīru un alus dziesmas;

d/ materiālā labklājība;

e/ izglītība.

III Aistētiskie motīvi.

IV Ētiskie motīvi.

V Dabas reliģijas motīvi.

VI Dabas motīvs.

Dažu Ausekļa lirikas motīvu nelatviskā sākotne.

Ausekļa un Pumpura dzejā tautiskais romantisms sasniedz augstākās galotnes. Auseklis ir īsts lirīķis. Viņa dzeju raksturo īstenības tālums, iesilums pret senatni un tautas dzeju, pievēršanās latviešu tautas reliģijai, lidojums no romantizētās pagātnes brīnišķajā nākotnē. Auseklis ir objektīvs dzejnieks. Tautas ideja viņam augstāka par visu. Latvijas brīvības rītam viņš tic ar visu būtību. Viņš, būdams sapņotājs un vientulīgs domātājs, nav bijis tiešs nacionāls vadonis, bet gan nacionālisma cīnītājs savā dzejā un īpatnību licējs latviešu literātūrā.

Sava pirmā dzejoļu krājuma sastādīšanu Auseklis pabeidz 1872.g. uz dzimundienu /18. sept./. Tas ar titulu "Dzejas no Ausekļa" iznāk 1873.g. pirmajā pusē, tātad uz pirmajiem latviešu dziesmu svētkiem. Šim krājumam ir īpaši pavadvārdi ar virsrakstu "Savām meitiņām par pūru":

" Eita, manas meitiņas,
simtu jūdžu tautiņās!
Pērkons dosies vedībās,
Laimes māte precībās,
Auseklītis panāksnos."

Te ievietots pavisam 51 dzejolis: 19 oriģināli un 32 tulkojumi, bez tam vēl garāks dzejojums "Jūra" pēc Šillera "Zvana dziesmas" parauga. Pirmais virsraksts šim dzejojumam bijis "Ūdens dziesma".

Otro dzejoļu krājumu dzejnieks sastāda 1876.g., bet tas nāca klajā tikai pēc viņa nāves/Auseklis mira 1879.g. 6.febr./Kažoku Dāvja Kopoto rakstu izdevumā 1888.g. Titulu "Otrs dzejoļu krājums" dod Kažoku Dāvis, bet J.Lapiņš savos Kopotos rakstos šo krājumu nosauc "Rasa un asaras", jo tādu titulu 1873.g. Auseklis esot gribējis dot kādai dzejoļu burtnīcai, bet vēlāk atmetis. Šai krājumā 65 dzejoļi: 36 oriģināli un 29 tulkojumi.

Trešais Ausekļa krājums ir "Ozolu vainaki slavenu tautas vīru kapiem", ko dzejnieks gribējis izdot 1875.g. uz 12 ozolu vainagiem izrotātām lapām, bet arī šis palika neizdots un pirmo reizi nāca klajā arī tikai Kažoku Dāvja izdevumā 1888.g.

Priekšvārdā dzejnieks saka: "Divpadsmit vīru kapus es še esmu vainakojis. Šo vīru tēli manā dvēselē laistās tik liešmainīgi kā divpadsmit stari, kas pušķo pārkontēva galvu. Bet te nu nav vis jādōmā, ka vairāk nav bijis vīru, kas pelnījušies tautas slavu."

Te Auseklis pateicas tiem, kas pašķīruši latviešu tautai ceļu un gaismojuši viņas ļaužu dvēseles. Vainagi veltīti sešiem cittautiešiem, "savas tautas draugiem": Stenderam, Vatsonam, Hūgenbergeram, Merķelim, Herderam un Ulmanim, un sešiem pašu tautas bāliņiem: J. Alunānam, Kronvaldam, Zvaigznītem, Spāģim, Cimzem un Neredzīgajam Indriķim. Bez tam pielikumā vēl divi vainagi: Kōlam un Linkolnam. Kōlu Auseklis godina viņa grāmatas "Die Völker Europas" dēļ, kur

Kōls ļabi atsaucies par latviešiem. Linkolns, kā zināms, bija Ziemeļamerikas Savienoto valstu prezidents/1860.-1865.g./, kas panāca verdzības atcelšanu, bet par to pretinieki viņu teātrī nošāva.

1923.g. iznāk pilnīgs Ausekļa rakstu kopojums J.Lapiņa redakcijā.Še bez jau ierpiekš minētajiem krājumiem ietilpst nodaļa "pīnes", kas esot paša Ausekļa radīts vārds. Auseklis esot gribējis izdot vai nu grāmatu vai arī dzejoļu seriņu ar nosaukumu " Pīnes no vidzemnieka". "Pīnēs" Lapiņš ievietojis dzejoļus, kas iespiesti jau Kažoku Dāvja izdevuma pielikumā, un arī tādus, kas tieši no Ausekļa atstātajiem manuskriptiem atklātībā parādās pirmo reiz. Te vēl tad mums nāk klāt 4 oriģināldzejoļi un 12 īsi tulkojumi. Bez tam Lapiņa Kopotos rakstos ir nodaļa "Dziesmu māmuļa", kam kārtotājs nosaukumu devis pēc te ievietotā pirmā dzejoļa. Piešķaitot pārējām nodaļām arī Lapiņa Kopoto rakstu papildinājumus, saskaitīju ap 82 oriģinālu un 76 tulkojumus, kopā apmēram 158 dzejoļus. Bez tam Auseklis tulkojis no Herdera, Šillera un Gētes dažus zīmīgus izteicienus, ko nosaucis par prātulām. Tas tad arī ir viss Ausekļa atstātās lirikas mantojums. Kā redzam, tas nav liels, jo Auseklis tāpat kā Veidenbaums mira jauns, dzīvoja tikai 29 gadus, pie kam dzejoja tikai apmēram 8.

Bet ne jau dzejas mantojuma kvantums ir tas, kas nosauka Ausekļa vietu mūsu literātūras vēsturē. Viņa nozīme ci-

tā plāksnē - tā neklējama viņa lielajā vēsturiskajā un ideoloģiskajā vērtībā.

Pie Ausekļa tulkojumiem tuvāk neapstāšos, izņemot gadījumus, kur tie jo spilgti pauž laikmeta un paša tulkotāja garu. Auseklis visvairāk tulkojis Šillera, Gēti un Heini, bez tam arī Herdera, Ūlanda un Birgera dzejoļus. Tulkošanā Auseklis ir J. Alunāna pēctecis. Viņš lieto tos pašus paņēmienus, ko pēdējais: nemin oriģināla autoru, neievēro dzejoļa īpatnību, bet tulko ļoti brīvi, pārstrādādams un lokālizēdams, piemērojot Latvijas apstākļiem un iepinot latviešu mītoloģijas būtes, piemēram, Šillera trojiešu Hektors viņam top par leišu Marģeru, "Ibikusa dzērvēs" blakus Poseidonam un Apolam figurē Laina un Liktenis, Birgera "Brīvībā" viņš pielūdz Prātiņa mātes Tikliņu utj.

R o m a n t i s k ā s s e n a t n e s m o t ī v i .

A. Prieks par brīvo senatni.

Kā Gēte un Šillers meklēja daiļumu Grieķijas senatnē, tā Auseklis, kā jau romantiķis, apdzied latviešu tautas senatni, to ideālizēdams un romantizēdams. Viņa senatnes dzeja nav reāls senās latviešu dzīves notēlojums, bet sirsnīgas mīlestības pilna dzimtenes dzejnieka irreālā plāksnē pacelts skatījums. Viņš slavina tos sirmos laikus, kad "Nebija neviena, kas nelīgsmotos, gar Latvijas Daugavas malu". Tagadnei Auseklis piegriežas mazāk. Šo senatnes slavināšanu bija iesācis jau Merķelis un turpinājis J. Alunāns. Šie zelta

laimes laiki meklējami neminamā pagātnē. Dzejoli "Tautai"
/Kop.r. 186. lp./ Auseklis dzied:

" Toreiz smēja pilnā laimē,
Tautai veicās koši zelt;
Pati augsta debess saime
Zemē nāca priekus smelt",

vai arī dzejoli "Zilais kalns", ko Auseklis dēvē par miera
krēslu un brīvības pili /Kop.r.195.lp./:

"Cik brīvi, cik gara brīvi mūsu tēvi līgsmoja tavā
galotnē..."

Lai parādītu šos laimes laikus, Auseklis meklē senos
dievus un seno dzeju:

"Tauta, kur ir tava dzeja,
Daiļa debess līgava?
Klusa tagad dziesmu leja,
Žēli vaida Daugava.

Tauta, kur ir tavi dievi?
Kur ir viņu sēdeklis?
Projām, projām tavi dievi,
Pīšļos viņu svēteklis.

.....
Dārgā senatne, kur esi?
Jaukais senču pagājums?
Dzeju, dievus šurpu nesi!
Steidzies, steidzies drīz pie mums!

/Dz!"Tautai" Kop.r.185.,186.lp./

Jāpiezīmē, ka pēdējais pants ir Šillera "Die Götter Griechenlands" burtisks tulkojums:

"Schöne Welt, wo bist du?-

Kehre wieder,

Woldes Blütenalter der Natur."

Auseklis jau toreiz grib radīt, pamatojoties uz latviešu mītu, uz latviešu tautas gara mantām. Tautas dziesmas viņam ir mūsu daiļuma un tikumības kodeks. Mūsu latvisko, īpaši kultūru viņš grib celt uz mūsu senās kultūras pamatiem. Ar tautas dzeju - mūsu tautas dziesmām, teikām un pasakām Auseklis iepazīstas dzīvodams Lielvārdē. "Lielvārde", saka J.Lapiņš, "ir latviešu teiku un pasaku klasiskā zeme, jo neviena draudze Latvijā nav devusi tik daudz dziesmu Barona krājumam kā Lielvārde, un dziesmu, kā arī teiku bagātības ziņā stāv pirmā vietā Latvijā"/Kop.r. 127.lp./. Auseklis ar tautas dzeju arī nodarbojas, krāj tautas dziesmas un pasakas /Barona krājumā 85 tautas dziesmas un Lercha -Puškaiša krājumā 14 pasakas Ausekļa iesūtītas/.

Auseklis pieder arī pie pirmajiem mītoloģiskā virziena uzsācējiem. Bet mūsu senos dievus viņš nemeklē īstajos avotos un pieiet šim jautājumam ar pārāk maz kritikas. Viņš pilnīgi akli pārņem J.Alunāna mītoloģiskos ieskatus un ķeras arī pats pie latviešu Olimpa radīšanas. Gandrīz ikkatrs šīs grupas dzejolis ir dievu saraksts. Jo spilgts piemērs šai ziņā "Senču dievi pavasarī" /Kop.r.193.lp./:

" Sniega māte projām šmauc,
Miega māte dzīvos trauc;
Dabas mātes krūts jau riet,
Visi spēkus iezīst iet"utt.,

kur minētas pavisam deviņpadsmit mītoloģiskas būtes: ledus braucītājs Atrimps, Bangapūtis, Jūras tēvs, Pumpurīšu perētājs Pergrubis un Puškotājs, Zāļu, puķu māmiņas, Pērkons, Saules meitas, Gaņģelis, Ūziņš, Potrimps, Nāras, Dukņas, Rūki un Trimpus.

Toreiz ap 60-tiem, 70-tiem gadiem latviešu mītoloģijas jautājumi vispār bija vēl maz noskaidroti. Galvenās autoritātes bija Stenders un Lange, bez tam arī J.Alunāns 1856.g. Mājas Viesa 23.nr. un 1857.g. 48.un 49.nr. publicēja trīs rakstus par latviešu mītoloģiju. Bet šais rakstos minētie dievi ir vai nu izdomāti, vai arī ņemti no kāda nekompetenta autora. Pēc J.Lapiņa un J.Misiņa aizrādījumiem Alunāna ieska-
tiem vistuvāks E.Chr. Trautfetera /Trautvetter/ raksts, kas iespiests žurnālā Das Inland 1850.g. 14.,34.,39.,40.,42., 51:nr. Lapiņš saka, ka Trautfeters savā darbā neizrādot, no kurienes ņēmis savas sniegtās ziņas. Te nu es nevaru Lapiņam pievienoties, jo sava raksta beigās/807.lp./ Trautfeters skaidri pasaka, ka viņa piezīmes vistuvāk pieslejšoties Stendera dievu sarakstam:"... indem unsere Bemerkungen sich zunächst an das Stenderische Verzeichnis anschliessen."
Bez tam viņš vairākkārt citē Stenderu un salīdzinādams min arī senatnes pētnieka J. Grimma "Vācu mītoloģiju."

Lapiņš apgalvo, ka Alunāns arī no Stendera mītoloģijas saraksta nekā nav ņēmis. Bet ja jau Ausekļa sarakstam vistuvāk stāv Trautfetera darbs, bet pēdējais pieslējies Stenderam, tad tīri loģiski secināms, ka Alunāns, kaut arī netieši, Stendera dievus tomēr ir pārņēmis. Bet Trautfetera darbs toreiz nebija vienīgais par šo jautājumu. Priekš J. Alunāna raksta publicēšanas Mājas Viesa 1856.g. 6., 7. nr. parādījās Fr. Mālberga/ "Īsas ziņas par to, kur latvieši cēlušies un kādi ieradumi tiem bijuši vecos laikos". Šā raksta otrā nodaļā Mālbergs runā par "vecu latviešu dieviem". No kādiem avotiem Mālbergs smeļ savas ziņas, man nav zināms, bet jādoma, ka atkal no tā paša Stendera, jo daži šo abu autoru minētie dievi saskan. No šī raksta tad ziņas varēja smelties arī Alunāns un tāpat vēlāk Auseklis. Pēdējam daži dievi tiešām saskan ar Fr. Mālbergu - pienēram, Puškaitis abiem ir greznuma un glītuma dievs, Pelviks - puru dievs. Ka visu minēto autoru dievu saraksts tikai retās vietās saskan ar Stenderu, būs izskaidrojams ar to, ka dzejnieki nav piegriezuši vērības zinātniskai pareizībai, bet paņēmuši tikai to, kas viņiem dzejas nolūkiem licies vairāk noderīgs, un pārējo piedzejojuši klāt. Tā es domāju, ka pirmavots visiem darbiem Stenders un Lange vien būs. Bet Auseklis savus mītoloģiskos uzskatus guvis no tā laika vispārīgiem nekritiskiem uzskatiem par latviešu ^{mītoloģiju un} mītoloģiskos tēlus - no šiem papildinātajiem un iedomu tēliem izpuškotiem Trautfetera, Alunāna, Mālberga darbiem, pats arī vēl savukārt piedzejojams klāt mītolo-

ģiskas būtes, tā arī no savas puses pavairodams iepriekšējo pseudodievu bagātību. "Auseklis attiecībā uz mītoloģiju ir bijis ļoti pavisms, lai gan šē ir viņa svētā vieta. Viņš tiešām ir laidis klajā trakas mītoloģiskas aplamības. Auseklis bija iedomājies, ka mītoloģijā var radīt jaunus tēlus tāpat kā valodniecībā. Pumpuram tas izdevās, jo viņš tomēr bazējās uz pasakām. Bet Auseklis ir daudzas dievības vienkārši izdomājis, pārkāpjot loģikas pietiekoša pamatojuma likumu. Tādas dievības ir Atjauta / Atmiņas dieve/, Glaima, Smaida, Framsa, Brīves māte, Dabas māte, Prāta māte, Daile, Gudriņa uc. Izdomāto dievību skaits tomēr nav liels, bet arī pārējo Ausekļa Olimpu nav ko kritizēt. Tas visumā sabrūk pats no sevis, kaut gan dažas dievības ir pareizas, un šī mītoloģija ilgi turējās. Plašā publikā, ne zinātnē, daži Ausekļa mītoloģiskie tēli ir ieguvuši pilsoņu tiesības, piem. Trimpus, Līga" /J.Lapiņš Kop.r. 123.lp./.

B. Ausekļa sāpes par tautas krišanu vergu valgā.

Cik liels ir Ausekļa prieks par brīvo senatni, tik dziļas sāpes par to, ka "vergu valgā tauta nāca, nāvē krita varoņi". Dzejolī "Tautai" /Kop.r. 186.lp./ Auseklis saka:

"Nu vairs nav tie zelta laiki,

Skaistie dzīves ziedoņi;

Aizgājuši tie kā tvaiki,

Tos tik piemin dziedoņi."

Dzejolī "Pie Salacas" /Kop.r. 251.lp./ Auseklis, dziļi mīlēdams savu tautu, bēdājas par viņas grūto likteni:

"Sērdienīši tavi ļaudis,
Pastarīte tav- tauta;
Zvejniecīni, arājiņi,
Asariņu lējējiņi,"

vai arī

"Ne no meža, kas deg, tā nekāp debesīs dūmi,
Kā vēl spaidītu latvju vaimanas augšup kāpj"

/Augšup kāpdamas vaimanas "-Kop.r.210.1p./.

Dziedājumā "Jūra"/Kop.r. 233.lp./ sabiedriski tiesiskā stāvokļa notēlojums:

"Tēvoņus moca, žņaudz un spaida,
Un ļaudīm mēli ārā rauj;
Un varoņus ar nāvi baida,
Un tautas draugus nīdē , kauj,
Un tautas šķīstos ziedus gāna
Ar varuācības traipekļiem,
Un stiprus spēkus viļ un māna,
Un saites met ap locekļiem."

To pašu ideoloģiju pauž Birgera "Zemnieka" tulkojums.

Bet Auseklis nepadodas pesimismam. Cīņā viņš parādās kā noteikts optimists. Viņš tic savai uzvarai, tic savai tautai, tās misijai. "Auseklis bijis viens no visdrošākiem pagājušā gadusimtena nacionālistiem, viņš gāja droši sapņodams par sarkanbaltiem karogiem virs latviešu brīvības pils", saka J.Lapiņš /Kop.r. 103.lp./. Jo zīmīgi to pierāda "Gaismas pils", kur dzejnieks parādās kā īsts gaismas saucējs. Praviētiskam

vēstījuma līdzīgi vārdi:

"Zilā gaisā plivinātos
Sarkanbalti karogi."

Dzejoļa beigās izskan noteiktā ticībā:

"Gaismu sauca, gaisma ausa,
Augšam ceļas gaismas pils."

"Auseklis nav tikai nacionāls dzejnieks, bet arī nacionāls karonis, laikmeta līdzradītājs, kas savukārt dzīvojis no laikmeta idejām. Viņam ir bijusi laime dzīvot tai skaistajā laikmetā, kad uzlēcis ir tikai Auseklis, bet saules vēl nav, par to dvēsele ir gaišu sapņu pilna par nākošo dienu. Vislielāko laimi dod progresa, jaunradīšanas sajūta, un tā Auseklim ir bijusi bagātīgi," saka J.Lapiņš/Kop.r.61.lp./.

Tas ir mūsu t a u t a s a t m o d a s laikmets, par ko Lapiņš te runā, un Auseklis ir šīs atmodas zvanītājs. Ausekļa prieks par atmodu jo gaiši izpaužas dzejolī "Latvju tautas rīts" /Kop.r.249.lp./:

"Pie klusas debess malas gaisma aust, un Austras stari
margo.

Lai tautas svēta slava augšup kāpj, un gars lai laimē
līgo.

Iz ilgas snaudas, tauta, pacilājies un jaudas spēkus elpo!
Jau saule lec, un gaisma platās,
Un jaukais rītiņš latvjiem mostās."

Tāpat dzejolī "Staburadzei"/Kop.r. 255.lp./:

"Raudi, raudi, Raudaliņa!

Priekasaras slacini!

Labie gari piecēlušies!

Brīvi laiki Latvijā!"

Dzejolī "Pie Salacas" dzejnieks sapņo par laimes liepām, ko purinās saldās, jaukas, brīvas vēsmas. Viņš garā redz latviešu tautas pavasari/Dz. "Latviešu tautas pavasaris"/. Jo zīmīgs "Brīvības svētkos"/Kop.r. 315.lp./:

" Brīvi dēli, brīvas meitas,

Brīvu dziesmu dziedāsim,

.....

Kam nav krūtīs brīvu liesmu,

Tas nav dzimis brīvībai.

.....

Sprēgādamas neizdzisa

Latvju gara dzirksteles.

Pilis grūva, važi trūka,

Brīvība pamodās."

Par to, kas jau iegūts un sasniegts, Auseklis runā "Teatra prologā"/Kop.r.318.lp./:

" Kā sapnis tumšais laikmets no mums bēdzis,

Un jaukā tautas rītā modušies

Mēs, kur vien acis metam, visur raugam,

Ka labums mums un glītums vairojas:

Vairs dūmi negrauž daiļās, zilās acis,

Jau staltas mājas dārziem puškotas,

Un lepni skolas nami visur ceļās,

Kur jauna audze mās tautas valodā.

Jau daži zinātnības graudi krāti,

Un dzejas pušķi vīti vaiņakos.

Pa tālām jūrām aizpeld latvju kuģi,

Un katris cerē pārvest dārgumus.-

Tā skatamies mēs jaukā nākamībā,

Un allaž dzenamies pēc pilnības."

Ausekļa gars ir kā mūžam nerimstoša Daugavas krāce. Viņš nepaliek pie sasniegtā, bet kūtākos uzmodina un niknā cīņā dodas pret pretiniekiem. Šai sakarā jārūnā par t a u t i s k ā u z m u d i n ā j u m a u n s a b i e d r i s k ā s c ī ņ a s motīviem.

Jo spilgts pirmā veida piemērs ir "Latviešu draugu biedrībai uz zelta kāzām"/Kop.r.272.lp./, ko Auseklis no-
beidz vārdiem:

"Krietnus dēlus lasi, krāji,

Lielos pulkos pulcini!

Atnācīs tad lielā diena,

Visi tevi daudzinaš."

Ar dzejoli "Uz skolu" / Dar man , tēvis, pastaliņas/ Auseklis aicina iet skolā:

" Man jāieti skoliņāi

Gudras ziņas iekrāties,

Pieaugt tautas mīlestībā,

Īstā gara brīvībā.

Lielis tapšu, tad es būšu
Tautas zemes arājiņš,
Tālas jūras braucējiņis,
Kaŗa zirga jājējiņš."

/Kop.r. 310.lp./

Lai gan šī dziesmiņa sacerēta pēc Nekrasova, tā tomēr tik būtiska latvieša psīchei, ka to vēl tagad svinīgos aktos dzied skolās darbu sākot.

Bet tautiskie uzmodinājumi savu augstāko virsotni sasniedz Šillera "Vilhelma Tella" brīnišķo rindu tulkojumā, kam Auseklis licis virsrakstu "Tēviņa"/Kop.r.204.lp./:

"Pie tēvu zemes dārgās ķeris klāt,
To turi ciet ar visu savu sirdi!
Tev šeitān stipras saknes droši tur,
Kā niedra būsi svešā malā tur,
Ko mazais vējiņš iespēj samaitāt."

Sabiedriskās cīņas motīvs Ausekļa dzejdarbos izpaužas divējādi: 1/ kaŗā pret bizmaņiem un 2/ negatīvo parādību izsmiešanā. Par sabiedriskās cīņas līdzekli Auseklim noder satīra. Viņš uzsauc augstas laimes bizmaņiem / Dz. "Augstas laimes bizmaņiem"-Kop.r. 187.lp./:

"Pūstat , mīlie sutekļi!

Augsta laime jums!"

Tā pati doma izpaužas "Bizmaņu draugu dziesma", kas ir parodijs par Ruģēna "Latviešu draugu dziesmu". Te izsmieta atpakaļrāpulība, progress - brīvības un gaismas noliegšana.

Auseklis izsmējis arī mācītājus; dzejolī "Svētnieka politika"
/Kop.r. 190.lp./ viņš zobojas:

"Lai ļaudis snauž, kam viņiem vajag skolas,
Tās paņem cāļus tikai mums un olas."

Cenzūra toreiz šīs rindiņas bija svītrojusi, tāpat kā daudz
citu rindu un pantu Ausekļa dzejā.

Neikenam Auseklis uzbrūk viņa konservatīvisma dēļ un
pārmet "verdzības blukēnu velšanu uz brāļiem". Pret Pēter-
upes mācītāju Neilandu Auseklis vērsās dzejolī "Kādam lat-
viešu Olimpa ārdītājam", vērtēdams Neilandu par iedomu naba-
dzīgu tārpu, ko dievdēli nerotās sarkani baltiem palagiem,
bet ko saistīs "tārpiņu dzimma segs". Šis dzejolis uzrak-
stīts par atbildi mācītāja Neilanda runai 1874.g. Latviešu
draugu biedrībā, kur Neilands vērsās pret Ausekļa mītoloģis-
kajiem ieskatiem. Toreiz šīs lietas dēļ izcēlās skaļš strīds.
J.Lapiņš domā, ka uz radikālismu pret mācītājiem Ausekli pa-
mušināja Pēterburgas avīzes.

Auseklis izzobo arī cīņu starp Mājas Viesi, ko nosauc
par vēzi, un Baltijas Vēstnesi, ko pielīdzina vērsim. Dzejo-
lī "Kādam latviešu valodas tirdoņam" viņš asiem vārdiem vē-
šas pret kādu, ko latviešu valoda darījusi slavenu, bet kam
tās gars nu izliekas niecīgs. Dzejolī "ubi bene, ibi patria"
Auseklis, būdams karsts patriots, nosoda tos skolotos latvie-
šus, kam vairs nerūp tēviņa, bet kas "citām tautām par bied-
riem rodas". Dzejolī "Pacatum" Auseklis biedina bizmaņus,

ka" latvju tauta apspiedējiem nāvīgi pretī gainās, izkarot nerimsies brīvību tautai, tēvijai mieru!" Tā vai ik dzejolī redzama Ausekļa nesatricināmā ticība latviešu nacionālās cīņas uzvarai. Šai nacionālisma cīņā viņš ir neatlaidīgs un stūrgalvīgs, tomēr ne fanātiķis, jo ciena arī cittautu kultūras sasniegumus un, cittautu kultūras darbiniekus godinādams, apveltī tos ar saviem ozolu vainagiem. Ausekļa patriotiskos uzskatus jo pilnīgi raksturo "Tēvijas dziesma"/"Es latvju tautas meitens!/" un pazīstamā divrinda:

" Dzīvību dārgo kas saudzē tautību asajā karā,
Dzīvība mūžīga tam tautā un tautībā zūd".

Ciešā sakarā ar sabiedriskās cīņas motīviem J.Lapiņš saista arī dzīru un alus dziesmas. Ausekļa lirikā tādu nav daudz. Ievērojamākā ir nemirstīgā "Trimpula", "Pie alus" uc. Lapiņš saka: "Šai izdaiļotai žūpībai latviešu nācijas atmodā ir sava liela nozīme. Pie galda satikās visādas šķiras, latviešu dzīres nesmādēja pat ne gubernators. Un bufete tajos laikos bija visbrīvākā, no policijas spaidiem neierobežota vieta. Dzērājam vēlāk neņēma ļaunā pat skarbus vārdus, tāpēc arī varēja no sirds izrunāties. Latvietis vēl bija tik ierobežots, ka tam ļāva droši nacionāli runāt tikai dzērumā. Vispirms uzsauca augstas laimes ķeizeram un gubernatoram, lai neviens neņem ļaunā un tad alkoholā sadūšota galva drīkstēja izteikt pirmās patstāvības domas. Lielā, plašā publika, kas dienu skaidrā galvā gāja citu tautu kalpībā, vakarā klausījās sadūšota par nacionāliem ideāliem. Studentu buršikozums

viņus ievilka biedrības goda svētkos, bet šē sirdī aizvien vairāk zagās droša doma. Iūk, kāpēc pirmā mūsu nacionālā doma un dziesma ir it kā ar vīna piegāršu, omulīga, optimistiska, trokšņaina un jūsmojoša "/Kop.r. 107.lp./. Doc. Dr. J.A. Jansons savās 1936./37.m.g. lekcijās "Ideoloģiskās pamatlīnijas latviešu literātūrā" izsakās, ka šīs dzērāju un alus dziesmas ir vācu buršu dziesmu atdzejojums.

Nedaudz Ausekļa lirikā ieskanas arī m a t e r i ā l ā s l a b k l ā j ī b a s motīvs. Te viņš turas pie Valdemāra idejas, ka materiālā labklājība jāiegūst, lai uz tās tad celtu garīgās labklājības ēku. Viņš tāpat kā Valdemārs skubina braukt jūrā /dz."Jūra" Kop.r. 226. un 231.lp./:

" Un latvietis brauks
Uz Baltajo jūru
Ar laivu un stūru;
Tas šūposies, līgos
Un koklīti stīgos;
Uz viļņiem tas velsies
Un zelta daudz smelsies.

Lielas, tālas, zelta gaitas
Uzņems latviets ūdens klajā".

I z g l ī t ī b a s motīvs Ausekļa darbos ieņem ievērojamu vietu. Bet tā kā lirikā vien tas pilnīgi neatspoguļojas, tad pie tā apstāšos tikai garām ejot, cik tas izriet tieši no man aplūkojamā temata. Dzejolī "Mācnieks"/Kop.r.

207.lp. / Auseklis saka "Gudrība, zinātnes ir bruņas atgaiņāt ļaunu". Viņš ilgojas arī pēc latvju augstskolas, ko uzlūko par spožu debess zvaigzni un aicina laisties zemē latvju leģijā. Izglītību Auseklis cer panākt ar latviešu skolām, biedrībām. Tām jāveicina vienības gars, jo:

" Postnieks visu dragā, skalda,
Kur tautās rodas šķelšanās,
Tur mūžam nava zelšanas"

/Jūra" - Kop.r.233.lp./.

Kā materiālā labklājība, tā izglītība ir ceļš, kā tikt pie pilnīgas patstāvības un neatkarības.

Ausekļa a i s t ē t i s k i e motīvi un uzskati ciešā sakarā ar Šillera ietekmi. Šilleram māksla ir ceļš uz tikumisku pilnību. Viņa aistētika ir klasicisma un romantisma aistētikas sinteze. Cik Šillers ir klasiķis, tik prasa, lai stils ir graciōzs, viegls, svinīgs un lai dzejas galvenais elements ir prāts, cik romantiķis - tik tālu prasa saturu, ētiku. Tas viss attiecināms arī uz Ausekli, jo arī Auseklis maz raksta tīri aistētiskiem nolūkiem vien, vairāk tikumiem vai politiskiem mērķiem. Bet ir arī dzejoļi, kur saskatāmi vienīgi aistētiski nolūki, piemēram "Čūsku tēvs zalktis". No klasicisma Auseklis būs mantojis arī svinīgumu un prāta pārsvaru dzejā.

Ausekļa ē t i k a ir darba ētika, ko pauž mūsu tautas tradīcijas. Dziedājumā "Jūra" /Kop.r. 232.lp./ Auseklis to gaiši izteic:

"Darbs ir latvju krietnais tikums,
Pamats katrai svētībai.
Darbs ir viņu lepnais likums,
Pamats dārgai brīvībai."

Auseklis ir lielā mērā reliģiozs dzejnieks. Visa viņa lirika ir pilna reliģiska svinīguma. Lielā reliģiozā apgarotība Auseklim jau iedzimta, un svinīgums ir vispār viņa dabā. Bet viņa reliģija nav kristīgā reliģija. Pret mācītājiem Auseklis bija ļoti asi noskaņots. J.Lapiņš domā, ka tas izskaidrojams tā, ka "vācu mācītāji toreiz bija lieli vācu nacionālisti, un latviešu nacionālistam līdz ar naidu pret pārtautotājiem mostas arī naidis pret kristīgo reliģiju" /J.Lapiņš-Kop.r. 88.lp./. Auseklis ir pirmais mūsu nacionālās reliģijas sapņotājs. Kristīgās reliģijas vietā viņš grib likt senču reliģiju. Dzejolim "Vectēva reliģijai" viņš liek apakšvirsrakstu "Dabas filosofija":

"Kur bij tēviem dievs?
Tur, kur upes burbuļo,
Zelta puķes vizuļo,
Tur bij viņu dievs."

Šī tēvu reliģija tāpat ir dabas reliģija. Auseklim daba ir svēta. Dzejolī "Meža jaukums" viņš dzied par svētu, jauku meža ēnu un dabu uzrunā:

"Svēta dabas māmulīte,
Laid man tavās pēdās mīt."

Spriežot pēc lirikas vien, Auseklis ir panteists, pie tam pirmais latviešu literātūrā. Pumpurs gan sāka agrāk darboties, bet tā ka viņa "Svēts brīdis" iespiests tikai 1873.g., kad Auseklis jau sen panteistiski noskaņots, tad doma, ka Pumpurs būtu varējis Ausekli ietekmēt, atkrīt. Ausekļa panteisms izriet no viņa romantiskajām tieksmēm.

Ar šo panteistisko pasaules uzskatu ciešā sakarā Ausekļa d a b a s l i r i k a. Kā visi romantiķi, Auseklis dabu dievina. Būdam sapņotājs, viņš mīl nevis reālo dabu, bet savas spilgtās fantazijas acīm skatīto apģaroto dabu, ko viņš apdzied pilnīgi objektīvi. Subjektīvā momenta Ausekļa lirikā gandrīz pilnīgi trūkst. Viņš nedzied pirmā personā, vispār par sevi nedzied. Zenta Mauriņa saka: "Šā dedzīgā cilvēka dzīvē trūkst intimi romantiskā pārdzīvojuma. Šai ziņā Auseklis ir savādi šķīsts un bikls. Tikai viena vismīļā viņam bija, un tā bija Latvija" /Auseklis- prof.L.Bērziņa red. Latviešu literātūras vēsture 9. burtn. 274.lp./ . Ausekļa skaistākais dabas dzejolis ir "Meža jaunums". Pie šīs pašas grupas piekaitāmi "Fantazija par padebešiem", "Rudens" uc.

Individuālā lirika vispār toreiz vēl bija neattīstīta un neizkopta, bet tā nevarēja arī izveidoties, jo laiks prasīja citu - visu par tautu. Lielu ideju aizrautībā par sevi bija it kā kauns domāt.

Tāpēc arī liek runāt par sentimentālismu Ausekļa liri-

kā, jo sentimentālisms ir personīgās dzīves atmodas ie zvanītājs. Sentimentālismu Ausekļa dzejā saskata Lapiņš. Viņš citē no dzejola "Pie Salacas" rindas:

"Sērdienīši tavi ļaudis,
Pastarīte tava tauta,
Zvejnieciņi, arājiņi,
Asariņu lējējiņi"

un atzīst, ka tās esot cienīgas katras sentimentālas literatūras. Bet dēminūtīvu lietošana ir raksturīga latviešu tautas dziesmu īpatnība, un Auseklim tie radušies tautas dziesmu ietekmē. Arī tautas dziesmās tāpat kā Auseklim dēminūtīvi bieži sastopami tur, kur saturs it noteikti prasā pēc pamatvārda, piemēram: Gaŗa, gaŗa r i n d i ņ a cūciņu tek. Bet tautas dziesmās sentimentālisma nemēdz meklēt.

Lai padziļinātu aplūkoto Ausekļa lirikas motīvu izpratni, nobeidzot pakavēšos vēl pie dažu šo motīvu nelatviskās sākotnes. -

Kā zinām, Auseklis pārstrādājis tautas teikas un pasakas dziesmās. Ievērojamākās ir "Čūsku tēvs Zalktis", "Gaismas pils", "Lai top", "Ūdens plūdi", "Naula", "Eima ezers", "Aivieksta" uc. Šīm dziesmām / izņemot pirmo / Auseklis licis apakšvirsrakstu "Latviešu teika". Lai parādītu, cik nelatvisks dažs no šiem motīviem, kā tie attīstījušies un no kuriens nākuši, tuvāk apstāšos pie "Eima ezera", ko Auseklis nosaucis

par sirmu latviešu stāstu, "Ūdens plūdiem", "Naulas" un "Be-
verīnas dziedoņa". Auseklis Tima ezeru pārstrādā saistītā va-
lodā pēc J.Alunāna "Kāds vecu latviešu stāsts", kas iespiests
Mājas Viesī 1856.g. 22.nr. un kur J. Alunāns stāsta par lat-
viešu pagātni un Tima ezeru. Zīmīgs te vārds "iezenieši",
ar ko Alunāns apzīmē zemes dzimtos ļaudis pretstatā ieceļotā-
jiem. Arī Ausekļa "Tima ezerā" tas sastopams, neskaitot sa-
tura un notikumu secības pilnīgu sakrišanu.

Bet šis pats Tima ezera stāsts parādās žurnālā "Das
Inland" jau 1847.g. 43.nr., kur to atstāsta kāds H.N/eus/.
Autors paskaidro, ka "Tima ezers" pēc J.Grimma vācu mītoloģi-
jas ir igauņu teika, kas vispirms atklātībā parādījies
Fr. Tīrša/Thiersch/ kabatas grāmatā - Taschenbuch der Liebe
und Freundschaft 1809.gadam. Neus beigās arī piemin, ka viņš
Tima ezera vārdu nekur nevarot atrast un teikas nostādījums
arī neliekoties saglabājis igauņu īpatību. Šī teika vienkār-
ši būšot Tīrša izdomājums.

Tāda pati vēsture ir Ausekļa "Ūdens plūdiem", kas pār-
dzejots pēc J.Alunāna tāpaša gada gājuma Mājas Viesa 23.nr.
ievietotā "Veco latviešu stāsti par ūdens plūdiem". Še meklē-
jama arī vēl bībeles un grieķu teiku ietekme. Ausekļa "Nau-
la" ir pārstrādājums pēc J.Alunāna Mājas Viesa 27.nr. iespiest-
tā "Vēl kas par vecu latviešu ieradumiem", kur viņš stāsta,

ka latviešiem bijusi ķēniņiene Krūmiene; tai bijusi meita **Naule**, ko nolaupījis Pekles dievs pikulis sev par sievu. Še manāma grieķu Persefones un Dēmetras teikas ietekme.

Savā "Beverīnas dziedonī" Auseklis dzied par latviešu vīrsaiti Tālivaldi, kurā Beverīnas pilij uzbrūk igauņi. Vaideloša brīnišķā dziesma izglābj tautu. Šis pats motīvs, tikai citādā sakarā, parādās žurnālā "Das Inland" 1852.g. 1., 11.nr. Pirmā numurā ir Edv. Papsta 27 četrriņņu pantu garš dzejojums "Der Sang von Beverin". Te figūrē kristīgā bruņinieku pils iemītnieki, kam uzbrūk pagāni, resp. igauņi, kā tas saprotams no dzejojuma iesākuma, kur minēta Vainemuine. Ilenktie dziedot piesauc Kristu sev par palīgu. To dzirdot, pagānu acis, kas nekad nav raudājušas, top mitras, un Kristus miers uzvar.

Viņpadsmitā numurā kāda T. dzejojums "Macht des Gesanges oder die Bestürmung der Burg Beverin im J.1215". 14 sešriņņu pantos te stāstīts, kā igauņi, uzbrūkdami bruņiniekiem, piesauc savu dievu Jumalu. Pilskunga meita Ģertrūde spēlē arfu un dzied, tā lūgdama dievu palīdzību. Igauņi domā, ka viņa pati dziesmu dieve Vainemuine, un mītējas. Es, protams, pieņemu, ka Auseklis minētos dziedājumus noteikti ir pazinis.

Bet "Gaismas pils", ko autors nosaucis par Kurzemes teiku, ierosinātāji ir pirmie latviešu dziesmu svētki 1873.g.,

kur Varaidošu Zanders/ Vēbers/ savā runā stāsta vecu Kurzemes teiku par nogrimušu latviešu pili. Šīs runas iedvesmē Auseklis sacer savu "Gaismas pili".

Bet lai minēto motīvu nelatviskā sākotne nemazina Ausekļa nopelnus. Taisni otrādi, es domāju, ka Ausekļa pieeja tieši rāda viņa karsto tēvijas mīlētāja sirdi. Bez tam dzejnieks jāvērtē un viņš pilnīgi izprotams tikai sakarā ar savu laiku. Bet 60-tos gados, kad iekrīt dzejnieka jaunība un radīšanas gadi, izņemot Neikenu un J. Alunānu, no kuriem Auseklis arī daudz guvis, nav viņam līdzvērtīgu dzejnieku. Šī laikmeta dzejas ilustrācijai jo zīmīgs Šēnberga "Kurzemieka pirtī":

"Garu, garu, uzmet garu,
Lai es labi pērties varu!-
Pasniedz manim mīkstu slot',
Lai es var pa ādu dot" utj.,

vai arī "Cik tu mīļa putra gārda". Salīdzinot šos sacerējumus ar Ausekļa "Trimpulu", kurā, pirmos dziesmu svētkos dziedot, pat veci vīri esot raudājuši, "Lai top", "Gaismas pili", "Čūsku tēvu Zalkti", kas sacerēts latviešu tautas dziesmu pantmērā, un citiem dzejdarbiem, mēs tikai īsti saprotam Ausekļa lielumu. Viņš toreiz patiesi ir rīta zvaigzne pietumšajām nakts debesīm.

I z m a n t o t ā l i t e r ā t ū r a.

- 1/ Ausekļa raksti I d. Dzejoli Kažoka Dāva izdoti.
- 2/ Ausekļa Kopoti raksti J.Lapiņa sakop. un red. 1923.g. izd.
- 3/ K.Kārkliņa Tautiskā laikmeta rakstniecības virzieni
/Latv. lit. vēsture prof.L.Bērziņa red. -XI burtn./.
- 4/ Prof.K.Kārkliņa Latviešu poētikas lekcijas 1936./37.m.g.
- 5/Doc.J.A.Jansona Latviešu literatūras ideoloģiskās pamatlīnijas - lekcijas 1936./37.m.g.
- 6/Z.Mauriņa Auseklis /prof.L.Bērziņa red.Latv. lit. vēsture IX burtn./.
- 7/ T.Zeiferta Latviešu rakstniecības vēsture II d. - nod.
1/ Tautiskā dzeja ,2/ Auseklis.
- 8/ J.Alunāns Kāds vecu latviešu stāsts Mājas Viesis 1856.g.
22.nr.
- 9/ J.Alunāns Veco latviešu stāsti par ūdens plūdiem un
Veco latviešu ticība par ūdeņu gariem/M.V.1856.g.23.nr./.
- 10/ J.Alunāns Vēl kas par vecu latviešu ieradumiem/M.V.
1856.g.27.nr./.
- 11/J.Alunāns Trīs raksti par latviešu mītoloģiju/M.V. 1857.g.
48.,49.nr. .
- 12/ E. Ch. Trautvetter Einiges aus der Nordischen Sagenlehre
insbesonders der lettischen/ Das Inland 1850-NrNr 14,34,
39,40,42,51.
- 13/ H.N. Der See Eim /Das Inland 1847.g. 43.nr./

14/ Edv. Papst Der Sang von Beverin /Das Inland 1852.g.

1.nr./.

15/ T. Macht des Gesanges oder die Bestürmung der Burg

Beverin im J. 1215/.